

ΒΑΣΙΛΙΚΗ Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ

ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΑΡΜΕΝΟ-ΠΑΦΛΑΓΟΝΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ (1025-1045): Ο ΠΡΩΤΑΡΧΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΔΑΛΑΣΣΗΝΩΝ

Στα χρόνια της δυναστείας του Αμορίου η παρουσία στο πολιτικό προσκήνιο Αρμενο-παφλαγόνων* αριστοκρατών ήταν ιδιαίτερα αισθητή¹ και κατέληξε στην πρωτοφανή υποβάθμιση του αυτοκρατορικού θεσμού επί Μιχαήλ Γ². Η άνοδος στο θρόνο του Βασιλείου Α΄ σήμανε την ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας και την κατάργηση αυτής της τάσης της αρμενο-παφλαγονικής αριστοκρατίας για παντοδυναμία. Για το λόγο αυτό ο Βασίλειος Α΄ και η δυναστεία του βρέθηκαν αντιμέτωποι με την άλλοτε σιωπηρή, άλλοτε ανοικτή, αλλά πάντα σταθερή αντιπολίτευση των Αρμενο-παφλαγόνων³. Η ανάγκη της Μακεδονικής δυναστείας να αποκτήσει ισχυρά ερείσματα μέσα στις τάξεις του στρατού και να πατάξει τους Αρμενο-παφλαγόνες προσέφερε στους Καππαδόκες, με κορυφαίους τους Φωκάδες, τη ραγδαία πολιτική και κοινωνική ανέλιξή τους. Η επιλογή του Βασιλείου Α΄ στους χρονικά προγενέστερους, ισχυρούς και επίφοβους Αρμενο-παφλαγόνες να αντιτάξει τους Καππαδόκες τηρήθηκε πιστά από τους διαδόχους του Λέοντα ζ΄ και Κωνσταντίνο Ζ΄ Πορφυρογέννητο, είχε όμως μία ιδιότυπη εξέλιξη, μέσα από την οποία ανιχνεύεται η ακμή και η παρακμή της Μακεδονικής δυναστείας. Όταν

---

* Διευκρινίζεται ότι, αναφέροντας αρμενο-παφλαγονική αριστοκρατία, εννοούμε την πολιτική σύμπλευση επιφανών οικογενειών αρμενικής και παφλαγονικής καταγωγής, επισφραγισμένη με σύναψη επιγαμιών και ορατή από τις αρχές ήδη του 9ου αιώνα.

1. Βλ. P. Charanis, *The Armenians in the Byzantine Empire*, Λισαβόνα 1963, 23-28. Πρβλ. Fr. Winkelmann, *Quellenstudien zur herrschenden Klasse von Byzanz im 8. und 9. Jahrhundert* [BBA 54], Βερολίνο 1987, 71-75 και 163-164.

2. Βλ. Τ. Κ. Λουγγής, *Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια των λεγόμενων «σκοτεινών αιώνων» (602-867)*, Αθήνα 1985, 72-81.

3. Βλ. Τ. Λουγγής, στο: Βασιλική Βλυσιδού – Ελεωνόρα Κουντούρα-Γαλάκη – Στ. Λαμπάκης – Τ. Λουγγής – Α. Σαββίδης, *Η Μικρά Ασία των θεμάτων. Έρευνες πάνω στην γεωγραφική φνοιογεναιμία και προσομοιογραφία των βυζαντινών θεμάτων της Μικράς Ασίας (7ος-11ος αι.)* [Ερευνητική Βιβλιοθήκη 1], Αθήνα 1998, 275-285.

οι Φωκάδες από πιστοί θεράποντες της δυναστείας «μεταμορφώθηκαν» σε ανατροπείς της, η καππαδοκική αριστοκρατία, το στήριγμα που τόσο επιμελώς είχε δημιουργήσει η Μακεδονική δυναστεία επί έναν αιώνα, βρήκε στο πρόσωπο του Βασιλείου Β' τον εξολοθρευτή της⁴. Το ότι η πάταξη των Καππαδοκών μπορούσε να επιφέρει μία νέα ενδυνάμωση της αρμενο-παφλαγονικής αριστοκρατίας δεν πρέπει να διέφυγε της προσοχής του αγχίνου Βασιλείου Β'. Γι' αυτό και η τακτική, που εγκαινίασε έναντι της επαρχιακής αριστοκρατίας – απομάκρυνση δηλαδή των δυνατών από τις περιοχές, που αντλούσαν την ισχύ τους, και διορισμός σε ανώτατα στρατιωτικά αξιώματα της Μικράς Ασίας νέων προσώπων⁵ –, ίσχυσε για όλους⁶.

Συνεχιστής της πολιτικής του πρεσβύτερου αδελφού του, ο Κωνσταντίνος Η' έδωσε στα μέτρα εναντίον της αριστοκρατίας ακόμη σκληρότερη μορφή: ο κατάλογος των όσων έπληξε είναι γνωστός και, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνει τον Ρωμανό Κουρκούα, τον Κωνσταντίνο Βούρτζη, τον Νικηφόρο Κομνηνό, τον Βασίλειο Σκληρό, τον Κωνσταντίνο Δαλασσηνό⁷ και τον τελευταίο γόνο των Φωκάδων Βάρδα, προς τον οποίο μάλιστα ο Σκυλίτζης εξέφρασε τη συμπάθειά του, παρουσιάζοντάς τον ως θύμα των *παρatreφomένων σνοκοφαντών*⁸.

Αναλυτικός και σαφής, ο Σκυλίτζης από τις πρώτες ήδη γραμμές της αφήγησης του εντόπισε στο πρόσωπο του Κωνσταντίνου Η' την αιτία *πολλών κακών*, κατέγραψε την πρώτη καινοτομία του αυτοκράτορα που δεν ήταν άλλη από την απονομή του υψηλού τίτλου του προέδρου της συγκλήτου σε περισσότερους από

4. Για το ότι το οριστικό πλήγμα, που δέχθηκαν οι Φωκάδες από τον Βασίλειο Β', ήταν η νομοτελειακή κατάληξη της προοδευτικής απογύμνωσης τους από τα ισχυρά ερείσματά τους μέσα στις τάξεις του στρατού, που είχε ήδη αρχίσει επί της βασιλείας του Νικηφόρου Β' και πριν από τη δυομηνιαία του Ιωάννη Τζιμισή, όταν οι Μαλβίνοι διαφοροποιήθηκαν από τις πολιτικές επιλογές του εστεμμένου συγγενή τους, βλ. Βασιλική Βλυσίδου, *Αριστοκρατικές οικογένειες και εξουσία (9ος-10ος αι.) Έρευνες πάνω στα διαδοχικά στάδια αντιμετώπισης της αρμενο-παφλαγονικής και της καππαδοκικής αριστοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 2001, 132-174 και 210-211.

5. Βλ. J.-Cl. Cheynet, *Pouvoir et contestations à Byzance (963-1210)* [Byzantina Sorbonensia 9], Παρίσι 1990, 211. Πρβλ. Hélène Ahrweiler, *Recherches sur la société byzantine au XIe siècle: nouvelles hiérarchies et nouvelles solidarités*, *TM* 6 (1976), 103-104.

6. Για τις επιφυλάξεις μας στην άποψη (Cheynet, *Pouvoir*, 334-335. Βλ. και Ch. S. Sifonas, *Basile II et l'aristocratie byzantine*, *Byz* 64 [1994], 125) ότι οι Σκληροί και οι σύμμαχοί τους έτυχαν μιας πολύ ευνοϊκής μεταχείρισης από τον Βασίλειο Β' βλ. Βλυσίδου, *Αριστοκρατικές οικογένειες*, 202-207.

7. Βλ. Cheynet, *Pouvoir*, 38-41, όπου και αναλυτική παράθεση πηγών και βιβλιογραφίας. Πρβλ. Gary J. Johnson, *Constantine VIII and Michael Psellos: Rhetoric, Reality and the Decline of Byzantium*, *A.D. 1025-1028*, *Byzantine Studies/Études byzantines* 9/2 (1982), 226 σημ. 30.

8. Σκυλίτζης (*Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum*, έκδ. I. Thurn [CFHB 5], Βερολίνο-Νέα Υόρκη 1973), 372,70-73.

έναν ευνούχους συγχρόνων⁹ και κατέληξε ότι ο Κωνσταντίνος Η΄ και οι ευνοού-
μενοί του *τήν βασιλείαν άνέτρεψαν, ήδη καλώς άγομένην* επί Ρωμανού Β΄, Νικη-
φόρου Β΄ Φωκά, Ιωάννη Α΄ Τζιμισκή και βεβαίως επί Βασιλείου Β΄¹⁰.

Από τον απείριστο στρατιωτικό Βασιλείο Β΄, με σκέψη δυναμική που διατύ-
πωνε λιτά¹¹, η Κωνσταντινούπολη παραδινόταν στον φιλήδοιο και έχοντα *γλωτ-
ταν άβράν και καλλιζρήμονα*¹² Κωνσταντίνο Η΄, ο οποίος ανέθεσε τη διοίκηση της
αυτοκρατορίας σε λόγιους άνδρες¹³, ενώ ταυτόχρονα ο ίδιος συμμορφωνόταν με
τις συνήθειες των πολιτών¹⁴. Ασφαλώς, σε αυτό ο Κωνσταντίνος Η΄ δεν εμμέιτο
τον αδελφό του.

Η ατιμόφωρα είχε άρδην μεταβληθεί σε πολιτική¹⁵ και αυτή πρέπει να είναι
η αιτία που έκανε τον Σκυλίτζη να νοσταλγεί ακόμη και τον Νικηφόρο Φωκά, τον
στρατιωτικό αυτοκράτορα που τόσο πολύ είχε ψέξει¹⁶. Αυτή η όψιμη θετική κρίση
του Σκυλίτζη για τη βασιλεία του Νικηφόρου Β΄ Φωκά δεν πρέπει να οφείλεται σε
ουσιαστική μεταβολή της εκτίμησής του για τους Φωκάδες, αλλά στην προσπά-
θειά του να τονίσει τις δυσάρεστες συνέπειες που είχαν για το μέλλον της Μακε-
δονικής δυναστείας οι πολιτικές επιλογές του Κωνσταντίνου Η΄. Ίσως αυτός να

9. Βλ. Ν. Oikonomidès, *Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles. Introduction, texte, traduction et commentaire*, Παρίσι 1972, 299.

10. Σκυλίτζης, 370,21-371,42.

11. Ψελλός, *Χρονογραφία (Michele Psello, Imperatori di Bisanzio [Cronografia]*, εισ. D. del Corno, έκδ. S. Impellizzeri, σχόλια U. Criscuolo, μτφρ. Silvia Ronchey, Fondazione Lorenzo Valla 1984) I, 42-44. Για το γεγονός ότι η εικόνα του Βασιλείου Β΄ ως πολέμιου της διανοήσης, που σκιαγρά-
φησε ο Ψελλός, δεν ανταποκρίνεται πλήρως στην πραγματικότητα βλ. Barbara Crostini, *The Emperor Basil II's Cultural Life, Byz 66* (1996), 66-72. Πρβλ. Lynda Garland, *Basil II as Humorist, Byz 69* (1999), 321-343.

12. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 64.

13. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 62: *Έπει γάρ εις έάντων τών πάν τής διοικήσεως άνηρησατο, ουχ
οίός τε δέ ήν φροντίαν έάντων καταδαπανάν, άνδρών τοις λογωτέροις έγγχειρίας τά πράγματα, ...*

14. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 66: *... προς τά των πολιτών έθη άνεκέκρατο.*

15. Αυτήν ακριβώς τη μεταβολή απέδωσαν με το δικό τους τρόπο οι αραβικές, αρμενικές και
συριακές πηγές, που, σε αντίθεση με τις βυζαντινές, σκιαγράφησαν το πορτραίτο ενός φιλειρηνικού
Κωνσταντίνου Η΄, ο οποίος απείχε πολύ από το να μπορεί να χαρακτηριστεί ως διώκτης της αριστο-
κρατίας, εφόσον απελευθέρωσε όσους ο Βασίλειος Β΄ είχε φυλακίσει. Αναλυτικά βλ. Johnson, *Con-
stantine VIII and Michael Psellos*, 220-232, ο οποίος, έχοντας εντοπίσει αυτήν την απόκλιση μεταξύ
βυζαντινών και ανατολικών πηγών, σημειώνει: "That is not to suggest that Constantine VIII should
now suddenly be viewed as a good or even as a competent emperor".

16. Σκυλίτζης, 271,70-72 και 273,37-38. Για τον Σκυλίτζη ως εχθρικά διακεϊμένη πηγή έναντι των
Φωκάδων ενδεικτικά βλ. Fr. Tinnfeld, *Kategorien der Kaiserkritik in der byzantinischen Historio-
graphie von Prokop bis Niketas Choniates*, Μόναχο 1971, 108-115. Πρβλ. Βλυσιδίου, *Αριστοκρατικές
οικογένειες*, 118-131.

είναι και ο λόγος που ο Σκυλίτζης, σε αντίθεση με τον Ψελλό και τον Ζωναρά¹⁷, δεν ασχολήθηκε με το εάν ο Κωνσταντίνος Η΄ μετανοούσε ή όχι για την άδικη μεταχείριση που είχε επιφυλάξει σε ορισμένα θύματά του. Η απόφαση του Κωνσταντίνου Η΄ να ενισχύσει το ρόλο των πολιτικών αξιωματούχων της πρωτεύουσας και ο απηνής διωγμός του κατά της αρμενο-παφλαγονικής αριστοκρατίας ήταν οι λόγοι που νομοτελειακά οδήγησαν στην επιλογή του Ρωμανού Γ΄ Αργυρού, του επιφανέστερου εκπροσώπου αυτών που πρόσφατα είχαν ευνοηθεί¹⁸.

Επί Κωνσταντίνου Η΄, η αρμενο-παφλαγονική στρατιωτική αριστοκρατία είχε χάσει οριστικά ορισμένους από τους άλλοτε κραταιούς εκπροσώπους της, ενώ όσοι από αυτούς επέζησαν τον 11ο και 12ο αιώνα, οι Βούρτζη δηλαδή και οι Σκληροί, τα πρόσφατα πλήγηματα, που είχαν δεχθεί, δεν τους επέτρεπαν να δραματίσουν σημαίνοντα ρόλο¹⁹. Όσον αφορά τους νέους εξέχοντες εκπροσώπους της, τους Δαλασσηνούς και τους Κομνηνούς, η κεντρική εξουσία είχε λάβει

17. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 58: *τὴν δὲ ὄργην οὐκ ἔμμονον εἶχεν, ὥσπερ ὁ ἀδελφὸς Βασίλειος, ἀλλὰ ταχὺ μετεβάλλετο· καὶ ἐφ' ὅς ἐποίει δεινῶς μεταμέλετο ...* · Ζωναράς (Ioannis Zonarae *Epitome Historiarum libri XIII-XVIII*, ἐκδ. Th. Büttner-Wobst [CSHB], Βόννη 1897) III, 570.

18. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 66: *Ἦν δὲ τις ἀνὴρ κατ' ἐκείνο καιρὸν τὰ πρῶτα μὲν τῆς συγκλήτου καὶ ἐς τὸ τοῦ ἐπάρχου ἀξίωμα ἀναθῆεις (βασιλεὺς δὲ αὐτῆ ἀρχή, εἰ μὴ ὅσον ἀπόρφυρος), ...* · Επίσης, βλ. Ψελλός, «Λόγος εἰς τὸν βασιλεῖα τὸν Μονομάχον» (Michaelis Pselli *Orationes Panegyricae*, ἐκδ. G. T. Dennis, Στουτγάρδη-Λιψία 1994), 26: *... ἀνδρα πρωτεύοντα τότε Ῥωμαίων ἐπὶ πάσαις ἐπάγεται χάρισι*. Πρβλ. P. Lemerle, *Cinq études sur le XIe siècle byzantin*, Παρίσι 1977, 254.

Λαμβάνοντας υπόψη μας την εντυπωσιακή εξέλιξη της σταδιοδρομίας του Ρωμανού Αργυρού – πρωτοσπαθάριος, πατριός, κριτής επί του Ιπποδρόμου και του Ομηκίου, ίσως κένσωρ, οικονομός της Αγίας Σοφίας, ἐπάρχος πόλεως (βλ. J. F. Vannier, *Familles byzantines: Les Argyroi (IXe-XIIe siècles)* [Byzantina Sorbonensia 1], Παρίσι 1975, 36· Cheynet, *Pouvoir*, 41· Λουγγής, στο: *Η Μικρά Ασία των Θεμάτων*, 399) –, πιστεύουμε ότι η συγγένεια του Αργυρού με τον Κωνσταντίνου Η΄ δεν ήταν το αποφασιστικό κριτήριο της επιλογής του ως συζύγου της Ζωής και νέου αυτοκράτορα, όπως αναφέρει ο Yahya (βλ. V. R. Rozen, *Imperator Vasilij Bolgarbojka, Izvlečenija iz Letopisi Jaxi Antioxijskago*, with an introduction by M. Canard, Variorum Reprints, Λονδίνο 1972, 71. Πρβλ. Cheynet, *ό.π.*, 273-274). Τα κωλύματα, εξάλλου, στα οποία προσέκρουε η σύναψη αυτού του γάμου, ιδιαίτερα το γεγονός ότι ο Ρωμανός Αργυρός ήταν ήδη νυμφευμένος (βλ. Angeliki E. Laiou, *Imperial Marriages and their Critics in the Eleventh Century: The Case of Skylitzes*, *DOP* 46 [1992], 165-176· της ίδιας, *Mariage, amour et parenté à Byzance aux XIe-XIIIe siècles*, Παρίσι 1992, 25 και 120-121), κατά τη γνώμη μας, αναδεικνύουν τον Ρωμανό Αργυρό ως τον επιφανέστερο εκπρόσωπο των πολιτικών αξιωματούχων της πρωτεύουσας.

19. Σχετικά με την άποψη της Cheynet (*Pouvoir*, 274 σημ. 70) ότι το 1028 την εξουσία μοιρούσαν να διεκδικήσουν οι Βούρτζη και οι Σκληροί, θα είχαμε να παρατηρήσουμε ότι, εκτός από τις ποιές που υπέστησαν επί Κωνσταντίνου Η΄ και Κωνσταντίνου Βούρτζης και Βασίλειος Σκληρός, οι δύο αυτές οικογένειες από τα τέλη του 10ου αιώνα μέχρι το 1028, δηλαδή για ένα διάστημα μεγαλύτερο των τριάντα χρόνων, δεν είχαν να επιδείξουν γόνους τους με θητεία σε στρατιωτικά αξιώματα. (Για τη σταδιοδρομία τους την εποχή αυτή βλ. Cheynet, *Trois familles*, 25-31 και W. Seibt, *Die Skleroi. Eine*

όλα τα απαραίτητα μέτρα, ώστε να μην αναπτύξουν σχέσεις μεταξύ τους και, κυρίως, να μην αποκτήσουν ισχυρά ερείσματα που θα τους προσέφερε μία παρατεταμένη στρατιωτική δράση στη Μικρά Ασία. Η παύση του Νικηφόρου Κομνηνού από την ηγεσία του Βασπουρακάν και η τύφλωσή του το 1026 επέφεραν την απουσία της οικογένειας από το πολιτικό προσκήνιο τα επόμενα είκοσι περίπου χρόνια²⁰, ενώ η πιθανή αντικατάστασή του από τον Θεοφύλακτο Δαλασσηνό²¹ αφήνει να διαφανεί ότι Κομνηνοί και Δαλασσηνοί την εποχή αυτή ακολουθούν διαφορετικές πορείες.

Προς τα τέλη της βασιλείας του Κωνσταντίνου Η', οι μόνοι ισχυροί και, κατά συνέπεια, οι μόνοι ικανοί εκπρόσωποι της αρμενο-παφλαγονικής αριστοκρατίας να διεκδικήσουν την εξουσία ήταν οι Δαλασσηνοί. Ευνοούμενοι του Βασιλείου Β', οι Δαλασσηνοί είχαν να επιδείξουν τρεις γόνους τους με πρόσφατη θητεία σε σημαντικά στρατιωτικά αξιώματα της Ανατολής²². Για το λόγο αυτό η δυσμένεια, στην οποία περιέπεσε ο Κωνσταντίνος Δαλασσηνός, που από το 1026 μέχρι το 1028 βρισκόταν «κατά τὸν Ἀρμενιακὸν ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ σχολάζων»²³, φαίνεται ότι δεν ήταν αρκετή για να καταστήσει την οικογένεια ακίνδυνη. Αντίθετα, με την εξέταση του ενδεχομένου ο νέος κάτοχος του θρόνου να ήταν ο Κωνσταντίνος Δαλασσηνός, ο Κωνσταντίνος Η' και οι πολιτικοί αξιωματούχοι της Κωνσταντινούπολης έβλεπαν στο πρόσωπό του τον ισχυρότερο αντίπαλό τους. Παράλληλα, όμως, έδειχναν να σφυγομετρούν και τις δυνατότητες επιβολής του.

Η έλλειψη οποιασδήποτε αντίδρασης ή αντίρρησης από την πλευρά του Κωνσταντίνου Δαλασσηνού το 1028 αποκαλύπτει την ανυπαρξία δυνατοτήτων

prosopographisch-sigillographische Studie [Byzantina Vindobonensia 9], Βιέννη 1976, 65-76). Όσον αφορά τους Μιχαήλ, Θεόγνωστο και Σαμουήλ Βούρτζη, οι οποίοι το 1029 συνωμοτούν μαζί με τον Κωνσταντίνο Διογένη κατά του Ρωμανού Γ' (βλ. Σκυλίτζης, 376,86-377,3. Πβρβλ. Cheynet, ό. π., 32-35), οι διαπιστώσεις ότι την εποχή αυτή πρέπει να ήταν νέοι στην ηλικία και ότι μνημονεύονται μόνον ως εγγονοί του μαγίστρου Μιχαήλ Βούρτζη καθιστούν πολύ αμφίβολο το ενδεχόμενο να κατείχαν κάποιο σημαντικό στρατιωτικό αξίωμα. Από τα στοιχεία, λοιπόν, που διαθέτουμε, προκύπτει ότι οι Βούρτζη και οι Σκληροί την εποχή αυτή δεν διέθεταν τα απαιτούμενα ερείσματα για να διεκδικήσουν την εξουσία, πολύ δε περισσότερο, να την καταλάβουν.

20. Βλ. Κ. Βαρζός, *Ἡ γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν*, Α' [Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται 20], Θεσσαλονίκη 1984, 39-41.

21. Βλ. Cheynet, *Trois familles*, 83· του ίδιου, *Sceaux de la collection Zacos (Bibliothèque nationale de France) se rapportant aux provinces orientales de l'empire byzantin*, Παρίσι 2001, αρ. 50.

22. Βλ. Cheynet, *Trois familles*, 80-86.

23. Σκυλίτζης, 373,19-20. Βλ. N. Adontz, *Notes arméno-byzantines*, *Byz* 10 (1935), 173 [= *Études arméno-byzantines*, Λυσσαβόνα 1965, 165]· A. P. Každan, *Armjane v sostave gospodstvujusčego klassa vizantijskoj imperii v XI-XII vv.*, Erevan 1975, 93-94.

για μία ενδεχόμενη επικράτησή του²⁴. Οι Δαλασσηνοί ήταν μεν ισχυροί, αλλά η αρμενο-παφλαγονική αριστοκρατία είχε χάσει τη σύμπνοια και την ενότητα που τη διέκριναν στο παρελθόν. Το 1028 οι Δαλασσηνοί δεν διέθεταν τα απαιτούμενα στηρίγματα για να διεκδικήσουν την εξουσία: τους απαραίτητους συμμάχους για ένα τέτοιο εγχείρημα δεν μπορούσαν να αναζητήσουν ούτε προς την κατεύθυνση των Κομνηνών, ούτε όμως των Σκληρών και των Βούρτζη, οι οποίοι ανεξάρτητα από τα πενιχρά ερείσματα τους μέσα στις τάξεις του στρατού²⁵, ασφαλώς συνέχιζαν να ασκούν κάποια αίγλη και επιρροή. Η ανυπαρξία προϋποθέσεων για μία πολιτική σύμπλευση μεταξύ Δαλασσηνών, Σκληρών και Βούρτζη διαφαίνεται από το γεγονός ότι οι μεν Σκληροί είχαν συγγενικούς δεσμούς με τους Αργυρούς και τους Μονομάχους²⁶, ενώ οι Βούρτζη, όπως φάνηκε το 1029, συνεργάζονται με τον καπλαδόκη Κωνσταντίνο Διογένη²⁷. Φαίνεται ότι, όταν το 995 ο Βασίλειος Β΄ όριζε τον Δαμιανό Δαλασσηνό ως διάδοχο του Μιχαήλ Βούρτζη στο αξίωμα του δουκός Αντιοχείας²⁸, δημιουργούσε μεταξύ των δύο οίκων μία αντιπαλότητα ιδιαίτερα ανθεκτική στο χρόνο²⁹.

Αυτή η «αδυναμία» των Δαλασσηνών προς ανεύρεση ισχυρών ερεισμάτων φαίνεται ότι δεν διέφευγε της προσοχής του Ρωμανού Γ΄ Αργυρού, τον οποίο, αρχικά τουλάχιστον, δεν απασχόλησαν οι φιλοδοξίες τους και απερίσπαστος μπόρεσε εύκολα να πλήξει όσους η πρόσφατη σταδιοδρομία τους τούς επέτρεπε να αισθάνονται ισχυροί, όπως τον βούλγαρο Προυσιάνο, τον Κωνσταντίνο Διογένη και τον Ευστάθιο Δαφνομήλη³⁰. Οι φιλοδοξίες και η στάση, ωστόσο, των Δαλασσηνών, ιδιαίτερα του Κωνσταντίνου, πρέπει να απασχόλησαν τον Ρωμανό Αργυρό από το 1030 και εξής, όταν ο Κωνσταντίνος Δαλασσηνός απέτυχε να αποκρούσει τον εχθρό και *μεγάλης συγχύσεως και ταραχής τὰ Ρωμαίων ἐνέπλησε και τὸν βασιλέα αὐτόν*³¹. Ανεξάρτητα από το εάν πράγματι εκδηλώθηκε συνω-

24. Ίσως αυτό να υπαινίσσεται ο Ζωναράς, ο οποίος απέδωσε τη μη άφιξη του υποψηφίου στην Κωνσταντινούπολη στη δική του αποκλειστικά προαίρεση. Βλ. Ζωναράς III, 572: *ἀλλὰ μήπω τοῦ ἀνδρός ἐκεῖνον ἀφικομένου ἑτέρας γνώμης γίνεται ὁ Κωνσταντίνος ...*

25. Βλ. πιο πάνω, σμμ. 19.

26. Βλ. Vannier, *Argyroi*, 35· Seibt, *Skleroi*, 66 και 70.

27. βλ. πιο πάνω, σμμ. 19.

28. Cheynet, *Trois familles*, 23 και 77.

29. Είναι πιθανόν σε αυτήν την εχθρότητα μεταξύ Δαλασσηνών και Βούρτζη να οφείλεται η ανάκληση των εγγονών του Μιχαήλ Βούρτζη από την εξορία μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, όπως τουλάχιστον αφήνει να εννοηθεί ο Cheynet (*Trois familles*, 32-34), τοποθετώντας την από το 1030 και εξής, από τότε δηλαδή που τον Ρωμανό Γ΄ Αργυρό αρχίζουν να απασχολούν οι βλέψεις του Κωνσταντίνου Δαλασσηνού (βλ. πιο κάτω, σ. 113-114).

30. Συνοπτικά βλ. Cheynet, *Pouvoir*, 41-43.

31. Σκυλίτζης, 380,8-12.

μοσία ή όχι³², το βέβαιο είναι ότι η αποτυχία αυτή του Κωνσταντίνου Δαλασσηνού ήταν το κατάλληλο πρόσχημα για να περιπέσει σε δυσμένεια και να περιοριστεί κατ' οίκον³³.

Παρά τη δυσμένεια, όμως, του Κωνσταντίνου, η οικογένεια των Δαλασσηνών βρισκόταν σε άνοδο, κάτι που πιστοποιεί ο διορισμός μεταξύ των ετών 1032 και 1034 του αδελφού του Θεοφύλακτου στην ηγεσία της Αντιόχειας³⁴. Το δέος, εξάλλου, με το οποίο η Κωνσταντινούπολη αντιμετώπιζε προς τα τέλη της βασιλείας του Ρωμανού Αργυρού τις βλέψεις, αλλά και τις δυνατότητες επικράτησης του Κωνσταντίνου Δαλασσηνού, φαίνεται από τον εσπευσμένο και καθόλα παράξοδο τρόπο της ανόδου στο θρόνο του Μιχαήλ Δ' και φυσικά από τη σύλληψη και εξορία του Δαλασσηνού το 1034, που τώρα δεν είναι μόνος, αλλά μαζί με τον γαμπρό του Κωνσταντίνο Δούκα³⁵.

Ο γάμος της κόρης του Κωνσταντίνου Δαλασσηνού με τον Κωνσταντίνο Δούκα ένωσε δύο οίκους, που φήμες παλαιές και πρόσφατες τους ήθελαν προορισμένους για το θρόνο³⁶, και το γεγονός πρέπει να απασχόλησε ιδιαίτερα την πολιτική διοίκηση της Κωνσταντινούπολης, η οποία, μέχρι το 1034, δεν δείχνει να φοβάται τόσο τους Δαλασσηνούς, όσο το συνασπισμό Δαλασσηνών και Δουκών. Π' αυτό δεν είχε διστάσει να διορίσει τον Θεοφύλακτο Δαλασσηνό δούκα Αντιο-

32. Ματθαίος Εδέσσης (*Chronique de Matthieu d'Edesse continuée par Grégoire le prêtre*, μτφρ. E. Dulaurier, Παρίσι 1858), 45. Την άποψη ότι το 1030 ο Κωνσταντίνος Δαλασσηνός συνωμότησε κατά του Ρωμανού Γ' υποστήριξε ο Rozen (*Imperator Vasilij Bolgarobojca*, 314) και αποδέχθηκαν οι Adontz (*Notes arméno-byzantines*, 173 = *Études*, 165) και Α. Ρ. Kazhdan – Ann Wharton Epstein (*Change in Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, Berkeley-Los Angeles-London 1985, 64). Επιφυλάξεις ως προς την εκδοχή αυτή διατυπώνει ο Cheynet (*Pouvoir*, 43 σημ. 1).

33. Το 1034, όπως και το 1028, ο Κωνσταντίνος Δαλασσηνός «οικαδε διατρίβει». Βλ. Σκυλίτζης, 393,31-32.

34. J.-Cl. Cheynet – Cécile Morrisson – W. Seibt, *Sceaux byzantins de la Collection Henri Seyrig*, Παρίσι 1991, αφ. 156.

35. Σκυλίτζης, 396,20-24· Ζωναράς III, 589. Πρβλ. D. I. Polemis, *The Doukai. A Contribution to Byzantine Prosopography*, Λονδίνο 1968, 29. Εμφανής είναι η προσπάθεια του Ψελλού (*Χρονογραφία* II, 296-298) να αποκηρύξει τη φυλάκιση του Κωνσταντίνου Δούκα: αρχικά μεν διαβεβαιώνει τον αναγνώστη του ότι ο Κωνσταντίνος Δούκας, αν και από μικρός *ἐπιδοξος εἰς βασιλείαν γένόμενος*, κατόρθωσε να μην κατηγορηθεί ποτέ και από κανέναν, αλλά στη συνέχεια, μάλλον, αυτοδιαψεύδεται, αναφέροντας ότι ο Δούκας, μετά το θάνατο της Δαλασσηνής, αποφάσισε να νυμφευθεί, *ἵνα μὴ καὶ πάλιν συνοφαντοῖτο καὶ τοῖς κακοῖσθεσιν ἀφορμὴ διαβολῆς γίνοιτο*.

36. Για τους Δούκας βλ. Συνέχεια Θεοφάνη (*Theophanes Continuatus*, έκδ. I. Bekker [CSHB], Βόννη 1838), 373 και προηγούμενη σημ. Για τους Δαλασσηνούς βλ. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 256: *οὕτω γὰρ δεκαεῖς ἐγεγόνει καὶ ἡ φήμη τοῦτον εἰς τὴν κρείττω ἦρεν ὑπόληψιν*. Για την ερημνεία του αποσπάσματος αυτού βλ. Adontz, *Notes arméno-byzantines*, 175-176 [= *Études*, 167-168]· H. Grégoire, *Le renom précoce de Constantin Dalassène*, *Byz* 10 (1935), 257.

χείας, γι' αυτό δεν έσπευσε να συλλάβει και να εξορίσει το γένος των Δαλασσηνών – κάτι που έπραξε αργότερα, το 1038/1039³⁷–, αλλά τον Κωνσταντίνο Δαλασσηνό και τον Κωνσταντίνο Δούκα. Οι διαπιστώσεις αυτές και η διαφορετική μεταχείριση που η κεντρική εξουσία είχε επιφυλάξει στον Κωνσταντίνο Δαλασσηνό το 1028, σε συνδυασμό με ορισμένες ενδείξεις³⁸, μας επιτρέπουν να θεωρήσουμε τη σύναψη της επιγαμίας μεταξύ Δαλασσηνών και Δουκών ως ένα πολύ πρόσφατο γεγονός, που μπορεί να τοποθετηθεί λίγο πριν από το 1034. Η επιγαμία των Δαλασσηνών με τους Δούκες ήταν η πρώτη προσπάθεια της αρμενο-παφλαγονικής αριστοκρατίας τον 11ο αιώνα για σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των μελών της, η πρώτη προσπάθεια μιας νέας ισχυροποίησής της.

Η απάντηση της πολιτικής διοίκησης της πρωτεύουσας στη νέα αυτή προσπάθεια ισχυροποίησης της αρμενο-παφλαγονικής αριστοκρατίας ήταν η επιλογή για την εξουσία των ταπεινής καταγωγής Παφλαγόνων, μία επιλογή συνειδητή και καλά μεθοδευμένη. Το ταπεινό γένος του Ορφανοτρόφου κρατάωσε τη θέση του στο πολιτικό προσκήνιο με την ανάδειξη που γενναϊόδωρα του προσέφερε ο Ρωμανός Αργυρός αρκετά πριν από το πολυσυζητημένο ειδύλλιο της Ζωής με τον Μιχαήλ Παφλαγόνα. Αν ο Θεοφύλακτος Δαλασσηνός βρίσκεται στην Αντιόχεια, αλλά ο αδελφός του Κωνσταντίνος στον «οἶκον» του, ο ταπεινός καταγωγής Ιωάννης Ορφανοτρόφος και οι τέσσερις αδελφοί του βρίσκονται ήδη συγκεντρωμένοι στο παλάτι: ο ίδιος ο Ορφανοτρόφος απέκτησε *μεγάλην δύναμιν*, μόλις ο Ρωμανός Αργυρός ανήλθε στο θρόνο, ενώ οι αδελφοί του *ἐν διαφόροις ἀρχαῖς ἐξητάζοντο* και ο Μιχαήλ διορίστηκε άρχων του πανθέου³⁹.

Οι βυζαντινοί συγγραφείς απέδωσαν την επικράτηση του Μιχαήλ Δ' στο μεγάλο πάθος της Ζωής γι' αυτόν⁴⁰. Παράλληλα, όμως, άφησαν να διαφανεί ότι το πρόβλημα δεν ήταν, αν η Ζωή θα έδινε ή όχι *τὰ φιλήματα*, αλλά σε ποιόν θα τα έδινε. Και το θέμα δεν απασχόλησε μόνον την Ζωή⁴¹: γι' αυτό το 1034 δεν τα

37. Σκυλίτζης, 404,50-54. Βλ. και πιο κάτω, σημ. 44.

38. Το ζευγάρι δεν απέκτησε απογόνους και η Δαλασσηνή πρέπει χωρίς αμφιβολία να πέθανε αρκετά νέα. Βλ. Cheynet, *Trois familles*, 86 και 105-106.

39. Σκυλίτζης, 390,70-81. Βλ. και Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 96· Ζωναράς III, 582. Πρβλ. R. Janin, *Un ministre byzantin. Jean l'Orphanotrophe (XIe siècle)*, *EO* 30 (1931), 431-432. Για τον άρχοντα του πανθέου βλ. Hélène Ahrweiler, *Recherches sur l'administration de l'empire byzantin aux IXe-XIe siècles*, *BCH* 84 (1960), 28 σημ. 9 [= *Études sur les structures administratives et sociales de Byzance*, Λονδίνο 1971, VIII].

40. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 98-100· Σκυλίτζης, 390,81-86· Ζωναράς III, 582-583.

41. Σύμφωνα με μία εκδοχή, που ο Ψελλός πληροφορήθηκε από «άνδρα άπασαν της βασιλίδος την έρωτικην ειδότος υπόθεσιν», ο Ρωμανός Γ', γνωρίζοντας το ερωτομανές της Ζωής, προτιμούσε να αρνηθεί τις σχέσεις της με τον Μιχαήλ Παφλαγόνα για να μην αναζητά συνεχώς νέους εραστές: *ἵνα μὴ πρὸς πολλοὺς διαχέοιτο*. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 104-106. Βλ. και Ζωναράς III, 584.

έδωσε ούτε στον ταπεινής καταγωγής Κωνσταντίνο Αρτοκλίνη, ούτε στον αριστοκράτη και συγγενή του Ρωμανού Γ', Κωνσταντίνο Μονομάχο⁴², αλλά στον Μιχαήλ Παφλαγόνα.

Αντιμέτωπη με τη μεγάλη δυσαρέσκεια του λαού εξαιτίας των φορολογικών μέτρων του εκλεκτού της Ρωμανού Αργυρού⁴³, η υπαλληλική αριστοκρατία της πρωτεύουσας έφερε στην εξουσία τους ταπεινής καταγωγής Παφλαγόνες α) για να αποτρέψει το ενδεχόμενο επικεφαλής της λαϊκής δυσαρέσκειας να τεθούν οι συμπατριώτες τους Δαλασσηνοί και Δούκες, οι μόνοι ισχυροί εκπροσώποι της στρατιωτικής αριστοκρατίας⁴⁴, και β) για να διευρύνει την κοινωνική βάση της τότε μισητής αυτοκρατορικής εξουσίας, δείχνοντας μεγάλη εύνοια προς το λαό της βασιλεύουσας. Η Κωνσταντινούπολη γνώριζε καλά τον εχθρό της και προετοιμαζόταν μεθοδικά για να τον αντιμετωπίσει. Αυτή ακριβώς την «προετοιμασία» απέδωσε με ενάργεια ο Σκυλίτζης, μνημονεύοντας την απόφαση του Ορφανοτρόφου να τιμήσει με αξιώματα τους *προϋχοντας* της συγκλήτου και να διανεμίει δωρεές στο λαό το διάστημα που η βασιλεύουσα ανέμενε τον επίφοβο Κωνσταντίνο Δαλασσηνό⁴⁵.

Το ότι ο λαϊκός Παφλαγόνας Μιχαήλ Δ' και το γένος του ήταν πρωτίστως επιλογή της πολιτικής διοίκησης της Κωνσταντινούπολης και κατόπιν της πορφυρογέννητης Ζωής φαίνεται από τη μεγάλη ευκολία, με την οποία «οί τῆς συγκλήτου βουλῆς» την επομένη της δολοφονίας του Ρωμανού Αργυρού δηλώνουν πίστη και υποταγή στον νέο αυτοκράτορα⁴⁶, φαίνεται από το μεγάλο θαν-

42. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 258-260 και 262-264.

43. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 86-88: *πράκτωρ μᾶλλον ἢ βασιλεὺς ἐγεγόνει, ... Δύηρητο γοῦν τὸ δημοτικὸν σῆμπαν. ... καὶ πάντα ἦν ταραχῆς μεστὰ καὶ συγχύσεως, ...* . Βλ. και Σκυλίτζης, 384,15-19· Ζωναράς III, 578. Για το σημαντικό ρόλο του «δημοτικοῦ», του λαού της Κωνσταντινούπολης, στην εξέλιξη των γεγονότων της εποχής βλ. Sp. Vryonis, Jr., *Byzantine ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ and the Guilds in the Eleventh Century*, *DOP* 17 (1963), 302-308. Πρβλ. Ahrweiler, *La société byzantine au XIe siècle*, 112-115.

44. Το πόσο πιθανόν ήταν το ενδεχόμενο αυτό φαίνεται από αυτά που διαδραματίστηκαν στην Αντιόχεια λίγο μετά την άνοδο στο θρόνο του Μιχαήλ Δ' (βλ. επόμενη σημ.). Τη στροφίη των λαϊκών στρωμάτων προς τους Δαλασσηνούς πρέπει να φοβήθηκε ο Ορφανοτρόφος και το 1038/1039, όταν εξόρισε το γένος του Δαλασσηνού *καὶ τοὺς λοιποὺς τοὺς κατὰ γένος αὐτῶ ἐγγιζοντας*, γεγονός που ο Σκυλίτζης αφηγήθηκε πριν από τη νέα επιβάρυνση *ὑπὲρ ἀερικοῦ*. Βλ. Σκυλίτζης, 404,50-59. Για το αερικόν βλ. Ν. Οικονομιδῆς, *Fiscalité et exemption fiscale à Byzance (IXe-XIe s.)*, Αθήνα 1996, 80-82, όπου και η προγενέστερη βιβλιογραφία.

45. Σκυλίτζης, 393,41-45. Το ότι οι δωρεές αυτές του Ορφανοτρόφου αφορούσαν κυρίως το λαό της Κωνσταντινούπολης φαίνεται από τη δολοφονία στις αρχές της βασιλείας του Μιχαήλ Δ' του φορολόγου Σαλίβα από τον «δημιον τῶν Ἄντιοχείων» (Σκυλίτζης, 395,5-396,18).

46. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 116-118.

μασμό τους προς τον εκλεκτό τους Μιχαήλ Παφλαγόνα, που εξέφρασαν μέσω του επιφανέστερου εκπροσώπου τους, του Μιχαήλ Ψελλού. Αν ο Σκυλίτζης στιγμάτισε την «ύπόκλησιν» όλων προς τον Μιχαήλ Δ', δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην οργή του Κωνσταντίνου Δαλασσηνού για «τόν χυδαῖον καὶ τριωβολμιαῖον ἀνθρωπον» που καθόταν στο θρόνο της Κωνσταντινούπολης⁴⁷, ο πολὺς Ψελλός σπεύδει να αποδείξει, πῶς ὁ βασιλεὺς εὐθύς τῆς ἀκριβοῦς τῶν πραγμάτων ἐφρόντισε διοικήσεως καὶ γενναϊότερον τῆς βασιλείας ἀντείχετο. Συνεπῆς προς το σκοπὸ που ἔθεσε, ο Ψελλός παρουσιάζει ἀμέσως το ἔργο του νέου αυτοκράτορα και αποκαλύπτει το λόγο του θαυμασμοῦ του προς αὐτόν. Ο Μιχαήλ Δ' δεν ἀλλοίωσε τίποτε ἀπὸ τα καθεστῶτα, δεν εισηγάγε καμία ἀπολύτως καινοτομία, δεν κατήργησε κανένα νόμο, δεν δῶξε κανέναν τῶν τῆς γεροσύας, διοίκησε την αυτοκρατορία ὡπως χθές καὶ πρόην⁴⁸.

Την ηρεμία του χθές ἤρθε να ταράξει ο Μιχαήλ Ε', ο οποίος ἀρχισε να μεταθέτει τα πάντα, να παύει τους ἐν τέλει⁴⁹ και να υποχρεώνει πολὺ τι πλῆθος τῆς συγκλήτου βουλῆς να εγκαταλείψει την Κωνσταντινούπολη⁵⁰. Αμεύλικτος ἐναντί του, ο Ψελλός θα τον κατηγορήσει για ὅσα, προφανῶς, εἶχε λησμονήσει να ἀποδώσει στον θεῖο του, ὅπως για τη μεγάλη ἀγνωμοσύνη του προς την ευεργέτιδά του Ζωή. Ἀγνώμων, ὁμως, προς την Ζωή εἶχε φανεί και ο Μιχαήλ Δ'. Τότε ο Ψελλός δεν μπορούσε οὔτε ἐπαινεῖν οὔτε ψέγειν⁵¹, γιατί ο Μιχαήλ Δ' δεν μετέθεσε τίποτε και κανέναν. Ἀλλὰ τώρα που πολλοὶ συγκλητικοὶ διώκονται, η συμπεριφορὰ του Μιχαήλ Ε' δεν μπορούσε παρὰ να εἶναι θηριώδης⁵². Ἀπὸ την πλευρὰ του, ο Ψελλός εἶχε δίκιο: η Ζωή δεν ἦταν μόνον το σύμβολο της δυναστείας, ἀλλὰ και το σύμβολο της κυριαρχίας των πολιτικῶν αξιωματούχων της πρωτεύουσας, που ἕνας πλιβείος ερχόταν να καταλύσει⁵³.

Το χθές, ὁμως, που τόσο πολὺ ο Ψελλός ἐπιθυμοῦσε τη διατήρησή του, φαίνεται ὅτι κινδύνευε να ἀνατραπεί ἀπὸ ἕναν ἀκόμη «ὑποπτο»: τον Κωνσταντῖνο Δαλασσηνό, τον ὁποῖο ο Ψελλός ἀναφέρει για πρώτη φορὰ το 1042 και ἀφηγή-

47. Σκυλίτζης, 392,29-393,36.

48. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 122-124. Βλ. Τ. Κ. Λουγγής, Χρονικὸν περὶ τῆς ἀναφέσεως του ἀποβασιλέως κυροῦ Μιχαήλ του Καλαφάτου, του γεγονότος καίσαρος, και των κατ' αὐτὴν συμβάντων, *Βυζαντικά* 18 (1998), 78.

49. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 200-202.

50. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 196-198.

51. Και συνεχίζει: ... τὸ μὲν γὰρ μισεῖν τὴν ἐνεργέτιδα και ἀγνωμόνως πρὸς αὐτὴν φέρεσθαι οὐκ ἐν καλοῖς τίθειαι, τὸ δὲ δεδιέναι περὶ αὐτῆς μὴ τοῖς ἴσοις και τοῦτον περιβαλῆ κακοῖς οὐκ ἔχω μὴ ἐπαινεῖν. Βλ. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 120.

52. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 204.

53. Λουγγής, Χρονικὸν περὶ τῆς ἀναφέσεως του Μιχαήλ του Καλαφάτου, 83.

θηκε το ενδεχόμενο ανόδου του στο θρόνο με το δικό του, όπως πάντα, τρόπο. Βέβαιος ότι όλοι ανεξαιρέτως οι αυτοκράτορες εφοβούντο τον Δαλασσηνό και του έφρατταν το δρόμο προς το παλάτι, ο Ψελλός αναφέρει ότι ο μεν Μιχαήλ Δ' τον είχε φυλακίσει, αλλά εκείνος που επιχείρησε να του σβήσει κάθε ελπίδα για το θρόνο ήταν ο Μιχαήλ Ε', ο οποίος τον έκειρε μοναχό. Ο καιρός, όμως, *τούτον ἐκάλει πρὸς τὴν ἀρχὴν* και, επιτέλους, ο Κωνσταντίνος Δαλασσηνός βρίσκεται στο παλάτι να συνομιλεί με την Ζωή. Ο απότομος λόγος του γίνεται γενναίος και τολμηρός, όταν ομιλεί για τις υποθέσεις της αυτοκρατορίας. Αδιάλλακτος και χαρκακτήρας δύσκολος, ο Κωνσταντίνος Δαλασσηνός διαψεύσθηκε των προσδοκιών του, γεννώντας υποψίες στους περισσότερους και στον Ψελλό φυσικά, ο οποίος πιο ήσυχος θα διηγηθεί στη συνέχεια, πώς όλοι έκριναν κατάλληλο για το θρόνο έναν «ἀξίωματικὸν λαμπρὸν», τον υπογραμματέα του Ρωμανού Αργυρού⁵⁴.

Τον Ψελλό, όμως, διαψεύδουν οι σύγχρονοί του Ατταλειάτης και Σκυλίτζης, που δεν αναφέρουν τίποτε σχετικό με την υποψηφιότητα του Δαλασσηνού το 1042. Παρουσιάζοντας τον Μιχαήλ Ε' ως δώκτη του Δαλασσηνού, και όχι ως απελευθερωτή του, όπως πραγματικά ήταν⁵⁵, ο Ψελλός φαίνεται ότι αποσκοπούσε να δείξει ότι το ενδεχόμενο επικράτησης του Κωνσταντίνου Δαλασσηνού έβρισκε αντίθετους όλους: όχι μόνον την υπαλληλική αριστοκρατία της πρωτεύουσας, αλλά και όσους διέκρινε εχθρικά προς αυτήν, όπως ο Μιχαήλ Καλαφάτης. Όσον αφορά τη χρονική στιγμή που ο Ψελλός επέλεξε να παρουσιάσει τον τρομερό Δαλασσηνό και την υποτιθέμενη υποψηφιότητά του, πρέπει να έχει σχέση με το γεγονός ότι γύρω στο 1042 η οικογένεια των Δαλασσηνών, μετά από 45 περίπου χρόνια συνεχούς παρουσίας στο πολιτικό προσκήνιο, παρουσίαζε μία φυσική κάμψη⁵⁶ και, επομένως, δεν αποτελούσε πια τόσο απειλητικό κίνδυνο για τη γραφειοκρατική αριστοκρατία της συγκλήτου, για το χθές του Ψελλού.

54. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 256-260.

55. Ατταλειάτης (*Michaelis Attaliotae Historia*, έκδ. W. Burnet de Presle – I. Bekker [CSHB], Βόννη 1853), 11. Ακόμη και ο μεταγενέστερος Ζωναράς (III, 614), που είναι ο μόνος που επανέλαβε την άποψη του Ψελλού περί υποψηφιότητας του Δαλασσηνού, δεν αναφέρει την υποτιθέμενη κουρά του από τον Μιχαήλ Ε'.

56. Άρρενες γόνιμοι της θα επανεμφανιστούν στο προσκήνιο από το δεύτερο μισό του 11ου αιώνα. Βλ. Cheynet, *Trois familles*, 87-94. Ο Δαμιανός, ανηψιός του *Θαλασσηνού*, που μνημονεύεται στον Βίο Λαζάρου Γαλιπώτου (*AASS*, Novembris III, Βρυξέλλες 1910, 577) και τον οποίο ο Cheynet (ό. π., 88-89) συγκαταλέγει στα μέλη της οικογένειας, στην πραγματικότητα δεν ήταν Δαλασσηνός. Στο αριολογικό κείμενο αναφέρεται: *Δαμιανός, ὡς ἐκεῖνος ἔλεγε ψευδόμενος, ἢ κληῖος ἦν αὐτῷ καὶ τοῦ Θαλασσηνοῦ εἶναι προσετίθει ἀνεψιός*. Το ψευδόμενος επαναλαμβάνεται και όταν ο άνδρας, θέλοντας να εγκαταλείψει τη μονή, προφασίζεται την πώληση της περιουσίας του.

Συνοψίζοντας: Η επικράτηση του Ρωμανού Γ' Αργυρού ήταν η αναπόφευκτη εξέλιξη της απόφασης του Κωνσταντίνου Η' να ενισχύσει το ρόλο των πολιτικών αξιωματούχων της πρωτεύουσας και να πλήξει την αρμενο-παφλαγονική αριστοκρατία. Ο συνασπισμός Δαλασσηνών και Δουκών σήμανε μία νέα προσπάθεια ισχυροποίησης της αρμενο-παφλαγονικής αριστοκρατίας, στην οποία η τότε μισητή Κωνσταντινούπολη απάντησε με την ανάδειξη των λαϊκών Παφλαγόνων. Η επιλογή του ταπεινής καταγωγής Μιχαήλ Παφλαγόνα για το θρόνο ήταν μία συνειδητή απόφαση, που αποσκοπούσε στο να αποτραπεί το ενδεχόμενο επικεφαλής της λαϊκής δυσανεμίας να τεθούν οι επιφανείς συμπατριώτες τους, οι μόνοι ικανοί να διεκδικήσουν την εξουσία. Με τον Ιωάννη Ορφανοτρόφο να ελέγχει τη βασιλεύουσα και το λαό της *δίκην άστραπής*⁵⁷, η γραφειοκρατική αριστοκρατία της συγκλήτου κατόρθωσε να «φυλακίσει» τις βλέψεις Δαλασσηνών και Δουκών για το θρόνο. Οι Δαλασσηνοί, όμως, συνέχισαν να αποτελούν το συνδεδειγμένο κριτήριο μεταξύ αριστοκρατικών αρμενο-παφλαγονικών οίκων και γύρω στο 1044 η περίφημη Άννα Δαλασσηνή παντρεύθηκε τον Ιωάννη Κομνηνό⁵⁸. Η αρμενο-παφλαγονική αριστοκρατία το πρώτο μισό του 11ου αιώνα συσπειρώθηκε γύρω από τους Δαλασσηνούς για να διεκδικήσει και να πάρει την εξουσία το δεύτερο μισό του 11ου αιώνα και όχι μόνο.

57. Ψελλός, *Χρονογραφία* I, 128.

58. Βαρζός, *Γενεαλογία*, 51. Πρβλ. Cheynet, *Trois familles*, 95 (γύρω στο 1045-1050).